

УДК 347.77

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМ КАПІТАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА

Шикова Лілія Валеріївна, к.е.н., доцент кафедри економічної теорії та інтелектуальної власності, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Харабет Катерина Володимирівна, магістр з інтелектуальної власності, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

Shykova L., Ph.D., docent, SHEE «PSTU», Mariupol

Harabet K., Master of Economic Theory and Intellectual Property, SHEE «PSTU», Mariupol

Shykova. L., Harabet K. System of the management of enterprise's intellectual capital

The importance of formation of system of the management of intellectual capital was considered in this article; also, literary sources on the essence of intellectual capital were researched. Mechanism and management features, in particular aspects and system elements, were considered too. Components of the control system were defined and justified. The influence of intellectual capital on the effectiveness of strategic enterprise and its dependence on external and internal environment was analyzed; also the value of management strategy for the enterprise was considered. The fact was determined that goals are the foundation of management, here are their requirements and their types that were considered in this article. System tasks that are the basis of its formation were also reviewed. Principles of management which are fundamental rules of formation of management of intellectual capital were indicated. Functional actions that are: diagnostic, planning, investing, motivation, using and expanded reproduction and monitoring were also considered and analyzed. Special attention in that article has been paid to action sequences in constructing systems of management of intellectual capital that is universal for most of enterprises.

Шикова Л.П., Харабет К.В. Система управління інтелектуальним капіталом підприємства

В статті розглянута важливість формування системи управління інтелектуальним капіталом, досліджені літературні джерела, щодо сутності інтелектуального капіталу. Розглянуто механізм і особливості управління, а саме аспекти та системні елементи. Визначені та обгрунтовані складові системи управління. Проаналізовано вплив інтелектуального капіталу на стратегічну ефективність підприємства, також залежність підприємства від зовнішнього та внутрішнього середовища, розглянута цінність стратегії управління для підприємства. Визначено, що фундаментом системи управління є цілі, також розглянуті вимоги до них та їх види. Розглянуті завдання системи, котрі є основою її формування. Зазначені принципи управління, які є основоположними правилами формування управління інтелектуальним капіталом. Також розглянуті та проаналізовані функціональні дії, які включають: діагностику, планування, інвестування, мотивацію, використання і розширене відтворення та моніторинг. В статті окрему увагу приділено послідовності дій при побудові системи управління інтелектуальним капіталом, що є універсальною для більшості підприємств.

Шикова Л.В., Харабет Е.В. Система управления интеллектуальным капиталом предприятия

В статье рассмотрена ценность формирования системы управления интеллектуальным капиталом, исследованы литературные источники, по содержанию интеллектуального капитала. Рассмотрены механизм и особенности управления, а именно аспекты и системные элементы. Определены и обоснованы составляющие системы управления. Проанализировано влияние интеллектуального капитала на стратегическую эффективность предприятия, также зависимость предприятия от внешней и внутренней среды, рассмотрена ценность стратегии управления на предприятии. Определено, что фундаментом системы управления являются цели, также рассмотрены требования к ним и их виды. Рассмотрены задачи системы, которые являются основой ее формирования. Указаны принципы управления, которые являются основополагающими правилами формирования управления интеллектуальным капиталом. Также рассмотрены и проанализированы функциональные действия, которые включают: диагностику, планирование, инвестирование, мотивацию, использование и расширенное воспроизводство, и мониторинг. В статье особое внимание уделено последовательности действий при построении системы управления интеллектуальным капиталом, которая является универсальной для большинства предприятий.

Постановка проблеми. Розробка системи управління інтелектуальним капіталом на рівні підприємства є однією з головних проблем концепції інтелектуального капіталу та одним із найважливіших завдань стратегічного управління. Сучасний стан економіки

країни характеризується, з одного боку, глобальними інтеграційними процесами вступу у світову економічну спільноту, а з іншого — низьким рівнем розвитку науково-технічної бази, моральним зносом матеріальних активів і дефіцитом фінансових ресурсів для їх підтримки, що сприяє підвищенню ролі інтелектуальних факторів функціонування українських підприємств. Інтелектуальний капітал постає головним та, важливо, єдиним стратегічним чинником, який, при швидкому застосуванні забезпечить стабільні позиції на ринку у конкурентній боротьбі.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Аспекти сутності, управління і використання інтелектуального капіталу та його складових досліджувалися в працях зарубіжних та вітчизняних науковців Д. Белла, Е. Брукінг, Дж. Гелбрейта, Л. Едвінсона, М. Мелоуна, Т. Стюарта, Л. Абалкіна, В. Антонюк, І. Булеєва, В. Гейця, О. Грішної, О. Кендюхова, В. Іноземцева, С. Климка, А. Козирева, В. Левківського, Б. Леонтєва, Н. Маркової, С. Уоллман, А. Чухна. Науковці у своїх роботах підкреслюють, що інтелектуальний капітал – це капітал, втілений у знання, вміння, досвід, кваліфікацію людей.

Враховуючи значні досягнення досліджень науковців залишається не достатньо розкритим системний підхід до процесу управління інтелектуальним капіталом, стратегічним активом підприємства з обґрунтуванням складових і зв'язків системи управління інтелектуальним капіталом.

Метою статті є визначення теоретичних аспектів інтелектуального капіталу, розглядання формування системи управління інтелектуальним капіталом підприємств, визначення основних складових системи управління інтелектуальним капіталом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найважливішими функціями підприємства є вміння формування інтелектуального капіталу, ефективне його використання та управління для досягнення стратегічної мети. Ефективне використання потенціалу інтелектуального капіталу як стратегічного передбачає цілеспрямоване управління ним.

Аналіз наукових публікацій свідчить, що теорія інтелектуального капіталу виникла достатньо недавно і перебуває на етапі свого становлення.

На думку Е. Брукінга, «інтелектуальний капітал» – це термін для позначення нематеріальних активів, без яких компанія не може існувати, посилюючи конкурентні переваги. Складовими частинами інтелектуального капіталу є: людські активи, інтелектуальна власність, інфраструктурні й ринкові активи. Під людськими активами мається на увазі сукупність колективних знань співробітників підприємства, їхніх творчих здібностей, умінь вирішувати проблеми, лідерських якостей, підприємницьких і управлінських навичок» [1].

С. Уоллман має свій підхід, в якому підкреслює, що інтелектуальний капітал є не тільки сила людського розуму, а й бренд, товарні знаки і активи, які з часом трансформуються в щось більш цінне.

На основі проведеного дослідження літературних джерел управління інтелектуальним капіталом розглянемо систему управління, як комплексний процес організаційного розвитку спрямований на створення підприємством із обсягу знань, що знаходяться у нематеріальних активах людського, структурного і клієнтського капіталу, а також аспекти підвищення конкурентоспроможності, інноваційного розвитку і збільшення ефективної діяльності підприємства на основі форм і методів управління.

Для ефективного використання інтелектуального капіталу підприємств необхідно сформувати розвинуту загальну систему управління, яка виступає у вигляді реально існуючої структури, за допомогою якої управління набуває конкретного змісту і конкретний прояв, а функція управління інтелектуальним капіталом – практичну реалізацію. При цьому забезпечується: максимально ефективне використання інформації і знань в діяльності підприємства; капіталізація та підвищення ринкової вартості підприємства; закріплення юридичних прав на об'єкти інтелектуальної власності за їх

авторами та винахідниками; формування інтелектуального капіталу працівників та побудова системи матеріального і нематеріального стимулювання; створення системи охорони об'єктів інтелектуальної власності; створення системи оцінки та обліку інтелектуального капіталу працівників, підрозділів та підприємства в цілому.

Загальний механізм управління має кожне підприємство та економічна складова цього механізму полягає не тільки у методах, але й у цілях його функціонування, тобто він містить і організаційно-структурні, і соціально-психологічні, і адміністративні аспекти [3]. Таким чином, механізм управління інтелектуальним капіталом підприємства має у своїй системі елементи: цілі, функції, методи, організаційна структура і суб'єкти, та об'єкти управління.

Системи управління інтелектуальним капіталом повинна бути спланованою, структурованою та мати цілісний підхід до управління інтелектуальним капіталом, з метою підвищення його вартості як частини вартості підприємства у довгостроковому періоді, розширення організаційних можливостей, стимулювання інноваційної активності, підвищення якості і наукоємності виробництва продукції, яка користується попитом на ринку, у відповідності зі стратегією і бізнес-процесами підприємства.

Система управління інтелектуальним капіталом має наступні складові: внутрішнє та зовнішнє середовище, стратегія управління, цілі, завдання, принципи, функціональні дії управління інтелектуальним капіталом [4].

Підприємство повністю залежить від навколишнього світу, зовнішнього середовища, ресурсів, споживачів, постачальників, економічних умов, урядових актів, конкуренції, громадської думки, системи цінностей у суспільстві, техніки, технологій тощо, це все впливає на діяльність підприємства. Існування будь-якого підприємства залежить від зовнішнього світу. Зовнішнє середовище підприємства це його оточення, яке постійно змінюється, є нестійким, що змушує її повсякчас діяти, дивитися вперед, урахувати перспективу та оцінити можливі ризики. Внутрішнє середовище підприємства є джерелом отримання сили і включає потенціал, що дає змогу підприємству існувати і виживати в певному проміжку часу, та може бути і джерелом проблем [5].

Стратегія управління інтелектуальним капіталом це загальний напрям і спосіб використання засобів для досягнення поставлених цілей. Запроваджуючи певні правила й обмеження, стратегія дає змогу сконцентрувати зусилля на тих рішеннях, що не суперечать обраному напрямку управлінської діяльності. Недостатня увага до питань стратегії управління інтелектуальним капіталом може призвести до втрати конкурентоспроможності та банкрутства. Стратегія управління інтелектуальним капіталом формує раціональне використання знань, досвіду, потенціалу, тим самим створюючи нову вартість, реалізовану в продукції підприємства [2].

Фундаментом системи управління є цілі, що повинні бути конкретними, актуальними, вимірними, стимулюючими та які можуть бути виконані.

Цілі управління інтелектуальним капіталом, котрі визначають напрям процесу управління, поділяються на наступні групи [4]:

- цілі вдосконалення полягають в розвитку та використанні інтелектуального капіталу для покращення технологічного рівня виробництва;
- цілі маркетингу спрямовані на вихід до ринку збуту, покращення репутації і іміджу підприємства, розширення мережі споживачів та партнерів;
- цілі виробництва, які спрямовані на підвищення результативності виробничого процесу і якісних характеристик продукції та послуг;
- цілі соціальні, які спрямовані на забезпечення інтелектуального зростання працівників і показників ефективності функціонування підприємства;
- цілі організації, направлені на підвищення ефективності розвитку організаційних процесів функціонування підприємства;
- цілі інновації, які забезпечують стимулювання інноваційної активності і отримання економічної користі від комерціалізації її результатів;

- цілі фінансування передбачають забезпечення фінансової підтримки виробництва інноваційної продукції.

Завдання системи управління інтелектуальним капіталом є основою її формування, та має кілька типів:

- формування елементів інтелектуального капіталу;
- ефективне використання складових елементів інтелектуального капіталу;
- створення умов для розвитку і створення елементів інтелектуального капіталу;
- створення і трансформації запасів знання;
- підвищення конкурентоспроможності підприємства на ринку;
- створення умов розвитку працівників підприємства.

Принципи управління інтелектуального капіталу є основоположними правилами на яких ґрунтується управління інтелектуальним капіталом: цілеспрямованість, стратегічна орієнтація, ефективність і результативність, безперервність, динамічність і гнучкість, плановість та системність [4].

Комплексно система управління інтелектуальним капіталом підприємством ґрунтується на функціональних діях, а саме: діагностика, планування, інвестування, мотивація, використання і розширене відтворення та моніторинг.

Діагностика - комплексний циклічний процес дослідження стану розвитку інтелектуального капіталу підприємства з метою встановлення динаміки розвитку стратегії підприємства. Метою діагностики є оптимізація завдання інформаційного забезпечення, необхідного для прийняття управлінських рішень про забезпечення цілеспрямованого розвитку інтелектуального капіталу та його використання.

Планування включає в себе розробку стратегічних рішень по розвитку і проектування системи довгострокових заходів, спрямованих на забезпечення відтворення інтелектуального капіталу і його складових елементів у відповідності з цілями підприємства та в залежності від запланованих заходів і фінансування [4].

Інвестування обумовлена тим, що створення інтелектуального капіталу можливе лише за умови відповідного рівня фінансового забезпечення, тому потрібне представлено обґрунтування джерел та обсягу інвестиційних ресурсів, також напрямок подальшого інвестування.

Мотивації є однією з найважливіших дій, бо включає розробку заходів із мотивації працівників підприємства, на яких тримається процес створення і вдосконалення інтелектуального капіталу.

Використання інтелектуального капіталу, що має на увазі розробка інновацій і створення нематеріальних активів, а впровадження у виробничий процес нових технологій - комерціалізацію, що призводить до збільшення вартості інтелектуального капіталу і його подальшого розвитку.

Також невід'ємною складовою системи управління інтелектуального капіталу є моніторинг - безперервний циклічний процес дослідження на основі систематичного відстеження напрямів розвитку елементів при ефективному управлінні інтелектуального капіталу.

Послідовність дій при побудові системи управління інтелектуальним капіталом є універсальною для більшості підприємств, в неї входять наступні дії [1]:

1. Ідентифікація знань - виявлення індивідуальних і колективних знань, які можна розглядати як актив підприємства.
2. Розробка стратегії розвитку знань, яка повинна відповідати корпоративній культурі і філософії управління підприємства і визначати цілі, які засновують правові, економічні та етичні засади управління капіталом.
3. Аудит знань - діяльність, пов'язана з оцінкою і використанням накопиченого знання. Оцінюється достатність наявних знань, їх доступність, якість формування і передачі, витрати на придбання знань відповідно з результатами, обсяг і рівень використання знань.

4. Документальне оформлення бази знань – це шляхи, спрямовані на створення системи для зберігання об'єму знань про інтелектуальний капітал підприємства на базі сучасних інформаційних технологій. Головна мета документування знань - створення корпоративної пам'яті. В результаті документального оформлення знання переходить з володіння окремою особою у володіння підприємства, зафіксоване матеріальному вигляді, та після цього воно може існувати незалежно від свого автора.

5. Захист знань за допомогою засобів захисту об'єктів інтелектуальної власності (патенти, ліцензії, комерційні секрети і т.д.).

6. Поширення знань - передача знань з розробки тим, хто їх потребує.

7. Примноження та оновлення знань – діяльність, яка спрямована на збирання знань із зовнішнього середовища для отримання нових розробок, ідей і т.п.

Два останні етапи здійснюються шляхом організаційного навчання. Для етапу примноження і оновлення знань можливим шляхом реалізації є також наймання нових працівників - носіїв знання.

Висновки: В результаті проведених досліджень можемо сказати, що формування системи управління інтелектуальним капіталом є складним процесом, що потребує багато уваги. Застосувавши ефективну систему управління підприємство стає направленим на розвиток інтелектуального капіталу, впровадження інноваційного розвитку, що призводить до отримання прибутку та конкурентоспроможності підприємства на сучасному ринку.

Список використаних джерел:

1. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии / Э. Брукинг: [Пер. с англ.] / Под ред. Л. Н. Ковачин. - Питер, 2001. - 288 с.

2. Васильців Т. Г. Економіка малого підприємства : навч. посіб. / Т. Г. Васильців, О. І. Іляш, Н. Г. Міценко; за ред. Т. Г. Васильціва. — К.: Знання, 2013. - 446 с.

3. Черевко Х. Теоретичні аспекти організаційно-економічного механізму управління діяльністю страхових організацій / Черевко Х.Л. // Вісник Львівського політехнічного університету. – 2012. – С. 57-65

4. Юрченко Ю.О. Система управління інтелектуальним капіталом підприємства / Ю.О. Юрченко // Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право): наук. журн. – К.: НАУ, 2011. – № 4. Т. 2. – С. 268 – 275.

5. Шморгун Л.Г. Менеджмент організацій: Навч. посіб. / Л.Г. Шморгун. — К. : Знання, 2010. — 452 с.

References:

1. Brooking E. (2001) «The intellectual capital – a key to success in the new millennium», [«Intellectual'nyj kapital – ključ k uspehu v novom tysjacheletii»], p.288.

2. Vasil'tsev T. (2013) «Economy of small enterprise», [«Ekonomika malogo pidpry'ymstvs»], *Znannya*, p. 446.

3. Cherevko H.(2012), «Theoretical aspects of the organizational and economic controlling mechanism of activities of insurance companies», [«Teoretychni aspekty orrganizacijno-economichnogo mehanizmu upravlinnya diyal'nisty strahovyh organizacij»], *vesnyk L'vivs'kogo politehničnogo universytetu*, pp. 57-65.

4. Yurchenko Y. (2011) «The Management system of intellectual capital of the entity» [«Systema upravlinnya intelektual'nym kapitalom pidpryemstva»], *NAU*, №4, pp. 268 – 275.

5. Shmorgun L. (2010), «Management of the organizations», [«Menedzhment organizacij»], *Znannya*, p. 452.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, система управління, підприємств.

Ключевые слова: интеллектуальный капитал, система управления, предприятие.

Keywords: intellectual capital, system of management, enterprise.